

Forslag til Latin-Amerika strategi

Sammendrag

Denne rapporten, utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet, legger fram forslag til strategisk samarbeid med Latin-Amerika på kunnskapsfeltet. Arbeidsgruppen anbefaler at Kunnskapsdepartementet i første rekke konsentrerer en satsing mot Latin-Amerika om tre land: Argentina, Brasil og Chile. Ønskes en faktisk satsing, må det påregnes budsjettmessige konsekvenser. En satsing som skal gi resultater må bygges opp i flere trinn og det må settes av friske midler fra sentralt hold til samarbeid over tid.

En Latin-Amerika-satsning i regi av Kunnskapsdepartementet må ses i sammenheng med andre nasjonale satsinger så vel som internasjonale satsninger som EUs rammeprogram for forskning og Erasmus Mundus, samt et eventuelt Latin-Amerika-program i Norges forskningsråd (antatt finansiert av Utenriksdepartementet). Det vil her være gode muligheter for synergieffekter.

Arbeidsgruppen anbefaler at:

- Det undertegnes et Memorandum of Understanding (MoU) på utdannings- og forskningsområdet med Argentina, Brasil og Chile. (Om mulig under statsrådets besøk i 2008)
- Det settes av midler til tiltak slik det er foreslått i kap.7:
 - o På kort sikt (2008): 1,5 mill NOK
 - Kontaktkonferanse
 - Profilering av Norge som kunnskapsnasjon
 - o På mellomlang sikt (2009): 4,5 mill NOK
 - Såkornmidler til partnerskapssamarbeid
 - Stimuleringsmidler til forskningssamarbeid
 - Profilering av Norge som kunnskapsnasjon
 - o På lang sikt (fra 2010): 6,0 mill NOK årlig
 - Strategisk kunnskapssamarbeid med Argentina, Brasil og Chile som kobler utdanning og forskning, samt bygger videre på ulike elementer av ordninger som har gitt gode resultater tidligere.

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning	1
2.	Begrunnelse for satsning på Latin-Amerika	1
3.	Prioriterte samarbeidsområder	3
4.	Utfordringer og tiltak	4
4.1.	Inngåelse av samarbeidsavtaler på kunnskapsområdet	4
4.2.	Økt og mer strategisk utdannings- og forskningssamarbeid mellom Norge og ABC-landene	6
4.2.1.	Sør-Afrika programmet som modell	7
4.2.2.	STINT-programmet som modell	7
4.2.3.	BILAT/Stimuleringsmidler	7
4.3.	Strategisk kunnskapssamarbeid	7
4.4.	Profilering av Norge som kunnskapsnasjon	8
4.5.	Samarbeid med norsk næringsliv om ”internships”	9
4.6.	Multilaterale prosesser og programmer	9
5.	Tiltak	10
5.1.	Tiltak på kort sikt	11
5.2.	Tiltak på mellomlang sikt	12
5.3.	Tiltak på lang sikt	12
6.	Vedlegg	13

1. Innledning

Internasjonalisering av kunnskapsfeltet anses som viktig både for å heve kvaliteten på norsk utdanning og forskning, og for å bidra til å finne gode fellesløsninger på globale utfordringer. Som tidligere er Europa og Nord-Amerika svært aktuelle som samarbeidsregioner, men andre land/regioner er også i ferd med å etablere seg som nye sentre for kunnskapsutvikling. Dette gjelder i første rekke Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika (BRICS). Latin-Amerika har blitt stadig viktigere, delvis med Brasil som drivkraft, men også på grunn av utviklingen i regionen som helhet. Dette gjelder ikke bare på utdannings og forskningsområdet, men også næringspolitisk, utenrikspolitisk og utviklingspolitisk.

Politisk ledelse i Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet har signalisert interesse for å øke kontakten og samarbeidet med Latin-Amerika. I den sammenheng er det igangsatt to komplementære prosesser. For det første har Utenriksdepartementet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet opprettet en arbeidsgruppe som har hatt i mandat å utrede mulige modeller for oppbygging av permanent en kompetansebase i Norge på Latin-Amerika. Endelig rapport – 'Utredning av modeller for etablering av permanent kunnskapsmiljø på Latin-Amerika i Norge' (heretter referert til som Agenda-rapporten etter navnet på konsulentbyrået som ble leid inn for å arbeide med denne rapporten) – ble fremlagt 14. september. Rapporten anbefaler å etablere et nasjonalt nettverk for å samle Latin-Amerika kompetansen i Norge. Rapporten anbefaler også at det opprettes et Latin-Amerika forskningsprogram i Norges forskningsråd (20 millioner over 7-10 år) samt et Latin-Amerika utvekslingsprogram (3-5 millioner over 5 år).

For det andre har Kunnskapsdepartementet nedsatt en arbeidsgruppe for å foreslå mulige handlingsalternativer innen dette departementets ansvarsområde når det gjelder økt samarbeid med Latin-Amerika. Arbeidsgruppens oppgave har vært å utforme forslag til hvordan departementet kan tilrettelegge for et utvidet samarbeid med latinamerikanske utdannings- og forskningsinstitusjoner (hele mandatet er gjengitt i vedlegg 1). Resultatet av arbeidsgruppens utredning er denne rapporten.

Rapporten fremlegger forslag til strategi for norsk samarbeid med Latin-Amerika på kunnskapsfeltet. Kapittel 2 redegjør for hvorfor det er nødvendig med en strategi for Latin-Amerika, og forutsenningene for en slik satsning. I kapittel 3 fremsettes forslag til hvilke samarbeidsområder som bør prioriteres. Kapittel 4 presenterer forslag til tiltak. Tilslutt redegjøres det for kostnader ved de ulike tiltakene i kapittel 5.

Arbeidsgruppen har bestått av Karen Lieve Ria Hostens fra Norges forskningsråd, Ingebjørg Birkeland fra Senter for internasjonalisering av høyere utdanning, samt 5 representanter fra Kunnskapsdepartementet: Ole-Jacob Skodvin (UH), Elisabeth Authen Sethre (FO), Morten Rosenkvist (AIK), Lars E. Ulsnes (AIK) og Gerd-Hanne Fosen (AIK). Arbeidsgruppen har vært ledet av Morten Rosenkvist.

2. Begrunnelse for satsing på Latin-Amerika

Latin-Amerika har noen av de raskest voksende økonomier i verden (for mer informasjon om dagens økonomiske og politiske situasjon i Latin-Amerika, se vedlegg 2). Regionen blir stadig viktigere for norske næringspolitiske og utenrikspolitiske interesser. Norsk næringsliv

har i løpet av få år mangedoblet sine investeringer i regionen. Relativt solid økonomisk vekst, en gradvis tilbakevending til demokratiske styringsformer og økt internasjonal innflytelse, gjør Latin-Amerika til en interessant samarbeidsregion for Norge også på kunnskapsområdet.

Latinamerikanske land – med Brasil i førerretet – seiler opp som en betydelig aktør på den globale kunnskapsarena. I dag fremstår Latin-Amerika som stadig mer samlet i organisasjoner som UNESCO, OECD og WTO. For å kunne øve innflytelse i slike fora, må det etableres faste møteplasser på høyt nivå hvor Norge kan drøfte internasjonale fellesløsninger med latinamerikanske partnere. Fraværet av kontakt på myndighetsnivå reduserer Norges handlingsrom og påvirkingsmuligheter i internasjonale prosesser som er av stor betydning for kunnskapsfeltet. Derfor er det behov for en Latin-Amerika politikk på kunnskapsområdet som er bevisst, strategisk og målrettet – og kan legge til rette for en videreutvikling av kontakter som allerede er etablert.

En helhetlig kunnskapspolitik overfor Latin-Amerika er også viktig for kvaliteten i norsk utdanning og forskning. Flere latinamerikanske land har utdannings- og forskningsinstitusjoner som holder høy internasjonal kvalitet på områder som er av interesse for Norge: energi/miljø, hav, helse og mat. Norske fagmiljøer innenfor akvakultur vil for eksempel kunne ha stort utbytte av et tettere og mer strategisk rettet samarbeid med chilenske kollegaer. Tilsvarende gjelder for norske og brasilianske miljøer som driver utdanning og forskning relatert til olje og gass. Bedre koordinering og utnyttelse av eksisterende samarbeid med latinamerikanske fagmiljøer, samt opprettelse av nye relasjoner, kan føre til kvalitetsheving for både norske og latinamerikanske institusjoner. For Norge er det viktig at slike relasjoner utvikles. Kunnskapsdepartementet kan her – i samspill med sentrale aktører slik som Universitets- og høyskolerådet (UHR), Norges forskningsråd (NFR) og Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU) – spille en viktig rolle som tilrettelegger og fasilitator.

Regjeringen (St.prp.1 (2006-2007)) anser internasjonalisering av det norske kunnskapsfeltet som viktig. Som et lite land er Norge avhengig av å ha kontinuerlig kontakt med den kunnskapsutviklingen som foregår i resten av verden. Forskningsmeldingen (St.meld. nr. 20 (2004-2005)) legger til grunn at internasjonalt forskningssamarbeid bidrar til å både fornye og opprettholde kvaliteten i norsk forskning. I tillegg har Regjeringen som målsetning å profilere Norge mer i forhold til kunnskap, spisskompetanse og forskning enn hva som tidligere har vært vanlig.

I internasjonal sammenheng kan utdannings- og forskningssamarbeid gi spesielt høy synlighet og bred kontaktflate. Gjennom deltakelsen i EUs rammeprogram for forskning samarbeider norske forskere med forskningsmiljøer i opp mot 100 land. Norge deltar også i EUs samarbeids- og mobilitetsprogram Erasmus Mundus (som dekker hele verden). Profilering av europeisk utdanning er sentralt i tilknytning til dette programmet. Norge inngår imidlertid ikke i EUs felles tiltak for profilering av Europa som kunnskapsdestinasjon. Følgelig er det nødvendig for Norge å utarbeide en egen profileringsstrategi i forhold til Latin-Amerika.

Fra Kunnskapsdepartementets side er høy akademisk kvalitet en forutsetning for å støtte opp om å utvikle eller innlede nye samarbeidsrelasjoner med Latin-Amerika. Det forutsettes at samarbeidet skal kunne bidra til å øke kvaliteten i både norske og latinamerikanske fagmiljøer. Dessuten skal gjensidighet være rettesnor for norske relasjoner med latinamerikanske land på kunnskapsområdet. Arbeidsgruppen ønsker å prioritere

samarbeidsordninger som omfatter mastergrad, PhD og forskning – særlig der disse kan forenes til et helhetlig opplegg.

Landene som i første omgang omfattes av strategien er Argentina, Brasil og Chile (ABC-landene). Mexico er også en viktig aktør i Latin-Amerika, men landet er et spesielt tilfelle på grunn av sin nære kobling til det nordamerikanske området. Arbeidsgruppen anbefaler at man kommer tilbake til Mexico etter statsrådets reise til ABC-landene.

Det er flere grunner til å velge ABC-landene:

- Norge har relativt mange studenter i ABC-landene (ca. 160).
- Det er allerede etablert kontakt og noe forskningssamarbeid som er interessant for Norge:
 - De fleste norske universiteter og en del høyskoler har per i dag samarbeidsavtaler med ABC-landene.
 - I EUs 6. rammeprogram for forskning deltar Norge i prosjekter der også Brasil og Chile er partnere. Dette gjelder særlig innenfor temaer som mat, miljø og energi.
- ABC-landene har en fullt utviklet sektor for høyere utdanning og meget gode forskningsmiljø.
- Norsk næringsliv er relativt tungt involvert i ABC-landene innenfor næringer som oljerelatert virksomhet, havbruk, papirproduksjon og skipsfart.
- ABC-landene har signalisert stor interesse for å utvide sitt samarbeid med Norge. Chile har i en ny strategi inkludert Norge som et av fem land de ønsker som strategiske samarbeidspartnere på verdensbasis.

(For en mer utførlig beskrivelse av høyere utdanning og forskning i Latin-Amerika, samt norsk kontakt med Latin-Amerika – se vedlegg 3 og 4).

Samlet sett er det allerede etablert et visst kontaktnett mellom institusjoner og mellom forskere, noe som er en sentral forutsetning for videre utvikling av et bærekraftig samarbeid på kunnskapsområdet. Potensialet for gjensidig kunnskapsutveksling mellom Norge og ABC-landene er derfor stort. Det som mangler er en overordnet tilnærming, en strategi som kan gi føringer for hva Norge ønsker ut av samarbeidet med ABC-landene, og en styrking og videreutvikling av kontaktene. I de påfølgende kapitlene vil arbeidsgruppen fremlegge forslag til innholdet i en slik strategi.

3. Prioriterte samarbeidsområder

Arbeidsgruppen mener det er tre overordnede målsetninger som bør ligge til grunn for Norges samarbeid med ABC-landene:

- Økt utdanningssamarbeid med ABC-landene
- Økt forskningssamarbeid med ABC-landene
- Økt regionskunnskap om Latin-Amerika i Norge

Felles for disse målsetningene er at samarbeid bør innledes på områder hvor det er realistisk at man kan oppnå gode resultater. Dette vil i hovedsak gjelde områder hvor det allerede

eksisterer gode fagmiljøer på begge sider, og der det finnes en faglig gevinst i økt samarbeid. Videre er det ønskelig med ordninger som styrker koblingen mellom utdanning og forskning. I dag er det få institusjonaliserte opplegg som ser utdannings- og forskningssamarbeid i sammenheng.

Arbeidsgruppen mener at det er et mål å utvide utdanningssamarbeid på høyere grads nivå (Master og PhD). Dette er etter det arbeidsgruppen er kjent med også i samsvar med ABC-landenes egne ønsker. Opphold for studenter på lavere grad vil likevel i en viss utstrekning kunne knyttes til slikt samarbeid. Samlet sett vil økt utdanningssamarbeid med ABC-landene bidra til at norske studenter, faglig ansatte og de internasjonale kontorene får bedre kjennskap til attraktive institusjoner og fagmiljø i ABC-landene.

Arbeidsgruppen anser det som en naturlig konsekvens av ønsket om styrket kobling mellom høyere utdanning og forskning at også utdanningssamarbeidet med ABC-landene i noen grad styres tematisk med utgangspunkt i de forskningspolitiske prioriteringene (gjengitt nedenfor). Per i dag står norske studenter fritt til selv å velge hvor og hva de vil studere. Hvorvidt Lånekasseordningen bør vurderes endret slik at den også kan benyttes som strategisk verktøy for tematisk styring, ligger utenfor denne arbeidsgruppens mandat. Det kan imidlertid være aktuelt med en tematisk innretting på det strategiske kunnskapssamarbeidet mellom Norge ABC-landene som blir nærmere omtalt i kapittel 4.3 og 5.2.

Når det gjelder forskningssiden mener arbeidsgruppen at det er en målsetning å tilrettelegge for forskningssamarbeid innenfor fagområder som er viktige for norske interesser. Forskningsmeldingen (St.meld. nr. 20 (2004-2005)) er i den sammenheng retningsgivende. Meldingen vektlegger fire tematiske områder for fremtidige prioriteringer i norsk forskningspolitikk: helse, energi/miljø, mat og hav. Regjeringen har i tillegg en klar målsetting om å være i front på klima og miljørettet forskning, spesielt i nordområdene/polarområdene.

Dette stemmer godt overens med hva myndighetene i ABC-landene har signalisert som interessante samarbeidsområder. Mer spesifikt gjelder det forskning relatert til akvakultur, landbruk, medisin, olje/energi (herunder biodrivstoff) og offshore supply-tjenester. Forskning knyttet til polarområdene er også meget relevant for Argentina og Chile, samt i noe mindre grad for Brasil. Alle har forskningsinteresser i Antarktis. Videre har ABC-landene signalisert interesse for forskning knyttet til den nordiske modellen.

Tilslutt mener arbeidsgruppen at det er en målsetning å øke den regionsspesifikke kunnskapen om Latin-Amerika i Norge. På en rekke områder – politisk, juridisk, kulturelt og geografisk – er Latin-Amerika annerledes enn Norges tradisjonelle samarbeidspartnere i Europa og Nord-Amerika. Kunnskapsbehovet må derfor ses i et bredere perspektiv. Eksempelvis har den norske petroleumssektoren ikke bare bruk for teknisk fagekspertise når det gjelder olje og gassutvinning i Brasil. Kunnskaper om brasiliansk lovverk og politikk vil også være viktig. Tilsvarende vil norske oppdrettsinvestorer være vel så interessert i forskning knyttet til Chiles økonomiske utvikling som forskning knyttet til fiskevaksiner.

Agenda-rapporten har kartlagt hvilke norske miljøer som per i dag orienterer seg mot Latin-Amerika. I følge rapporten finnes det 227 norske forskere som på ulike fagfelt og måter jobber med Latin-Amerika. Dette dreier seg både om forskning om Latin-Amerika (164 forskere) og samarbeid med Latin-Amerika hvor det er sammenfall av faglige interesser som ikke er direkte knyttet til region (63 forskere). Når det gjelder behovet for regionspesifikk

kunnskap slutter arbeidsgruppen seg til rapportens anbefaling om at det bør opprettes et eget Latin-Amerika forskningsprogram administrert av NFR. Arbeidsgruppen antar at en eventuell oppfølging av denne anbefalingen vil skje i regi av Utenriksdepartementet.

4. Utfordringer og tiltak

Som tidligere nevnt eksisterer det et **uutnyttet** potensial for økt utdannings- forskningssamarbeid med ABC-landene, et handlingsrom for initiativ. Det er derfor nødvendig å komme frem til en ”meny” av tiltak som Kunnskapsdepartementet kan benytte for å bidra til at norske institusjoner utvikler og/eller innleder nye samarbeidsrelasjoner med institusjoner i ABC-landene.

Det er her viktig å trekke på erfaringer fra ordninger som vi vet fungerer, men ikke begrenset til disse. Dette omfatter samarbeidsmodeller utviklet i andre land. Det er viktig at en slik ”meny” inneholder tiltak som er tilpasset våre prioriteringer og interesser når det gjelder økt samarbeid med ABC-landene, og som også tar hensyn til at Norge er i en viss konkurransesituasjon.

I kapittel 4.1. drøftes behovet for å inngå samarbeidsavtaler på kunnskapsområdet med ABC-landene. I kapittel 4.2-4.6 drøftes tiltak som enten kan inngå som en del av en avtale eller – hvis det ikke er ønskelig med en slik avtale – gjennomføres som selvstendige tiltak.

4.1. Inngåelse av samarbeidsavtaler på kunnskapsområdet

Samarbeidsavtaler er blitt et viktig virkemiddel for å styrke og synliggjøre det bilaterale samarbeidet, og benyttes i stadig større grad strategisk for å oppnå bedre internasjonaliseringsgevinst. Norge har per i dag bilaterale forsknings- og teknologiavtaler på myndighetsnivå med Sør-Afrika, Japan, USA og India. Norske og kinesiske myndigheter utarbeider for tiden både en utdanningsavtale og en forskningsavtale. Departementet har gode erfaringer med at samarbeidsavtaler skaper oppmerksomhet rundt bilateralt samarbeid på kunnskapsfeltet.

Myndighetene i Argentina, Brasil og Chile ønsker å inngå samarbeidsavtaler på kunnskapsfeltet med Norge. Argentina har allerede fremlagt forslag til en samarbeidsavtale på forskningsområdet (se vedlegg 5). Begrunnelsen er at en avtale gjør Norge mer synlig og kjent for de respektive lands forsknings- og utdanningsinstitusjoner, og at avtaler er nødvendige for å utløse midler som kan finansiere samarbeidet. Selv om det i prinsippet er mulig å samarbeide med ABC-landene uten inngåelse av en samarbeidsavtale, må vi være klar over at dette er tunge byråkratiske og sentralistiske systemer, hvor avtaler ofte er et nødvendig utgangspunkt for å få til varig kunnskapssamarbeid.

Som tidligere nevnt har Norge på nasjonalt plan få kontaktpunkter med latinamerikanske land. I den sammenheng kan en samarbeidsavtale være et egnet virkemiddel for å skape møteplasser på høyt nivå for kunnskapspolitiske diskusjoner og prosesser. Slike møteplasser kan også brukes strategisk som en påvirkningskanal inn mot det multilaterale arbeidet i organisasjoner som OECD, UNESCO og WTO. Som medlem av UNESCOs eksekutivråd er det viktig for Norge å ha etablerte relasjoner med toneangivende land, slik som Brasil. Behovet for møteplasser er også viktig med tanke på at Norge ikke deltar i EUs politiske prosesser rettet mot Latin-Amerika.

Følgelig gir en samarbeidsavtale merverdi for Norge på to viktige områder. For det første vil en avtale kunne tilrettelegge for et utvidet og varig utdannings- og forskningssamarbeid med ABC-landene, og samtidig støtte opp om eksisterende institusjonssamarbeid. Det er knyttet usikkerhet til hvor effektivt samarbeidet med latinamerikanske partnere vil kunne bli uten en samarbeidsavtale. For det andre vil en avtale åpne for etableringen av strategiske kontakter på myndighetsnivå.

Det er viktig å være klar over at det er ressurskrevende å utarbeide samarbeidsavtaler. På utdanningsområdet står departementet relativt fritt til å inngå avtaler, men på forskningsområdet må alle berørte departementer og NFR involveres i prosessen. Videre er det en utfordring å finne ordninger som skaper likeverdig samarbeid med ABC-landene. Prinsippet om balanse og gjensidighet gir noen helt spesielle utfordringer i forhold til finansiering av prosjekter. Det er ingen direkte kostnader forbundet med selve avtaleinngåelsen, men Kunnskapsdepartementet må ta høyde for programkostnader og friske midler for å sørge for måloppnåelse og aktivitet.

På lengre sikt bør det være et mål å komme frem til samarbeidsavtaler som ser både utdanning og forskning i sammenheng, en *kunnskapsavtale*. På kort sikt er imidlertid ikke dette realistisk. Utdanning og forskning er to forskjellige sektorer med ulike ansvarsforhold, aktører og finansieringsmekanismer. Det vil derfor være en kompleks prosess å forene disse til et helhetlig avtalerammeverk.

Arbeidsgruppen anbefaler derfor at Norge signerer en Memorandum of Understanding (MoU) med hvert av ABC-landene. Hensikten er å klargjøre premissene for senere samarbeidsavtaler (som eventuelt kan videreutvikles til kunnskapsavtaler). I land hvor utdanning og forskning sorterer under samme departement kan det utarbeides en felles MoU som legger opp til to samarbeidsavtaler – på henholdsvis utdannings- og forskningsområdet. En MoU vil gi et viktig signal om at man ønsker å gå videre med samarbeidet, samt synliggjøre omfanget av eksisterende ordninger.

4.2. Økt og mer strategisk utdannings- og forskningssamarbeid mellom Norge og ABC-landene – mulige modeller/alternativer

Arbeidsgruppen har identifisert to hovedutfordringer knyttet til utdannings- og forskningssamarbeid mellom Norge og ABC-landene. For det første er det ubalanse når det gjelder strømmen av studenter og forskere: strømmen går hovedsakelig mot sør. Norske studenter/forskere reiser til ABC-landene, men få latinamerikanske studenter/forskere kommer til Norge. Grunnene kan være mange. Det er beskjedne midler som settes av nasjonalt til å reise ut, og Norge er lite kjent og profilert som destinasjonsland i Latin-Amerika. De fleste latinamerikanske institusjoner har ikke midler til å sende studenter og forskere til utlandet. Andre prioriterer land som USA eller Spania.

For det andre gir utdannings- og forskningssamarbeidet få varige resultater på institusjonsnivå. Norske studenter drar stort sett til ABC-landene ut fra personlig motivering og velger selv hvor og hva de vil studere. Når det gjelder forskningssamarbeidet er dette fundert på forskernes interesser og kontakter. Evalueringen av Kvalitetsreformen viser at forskerne ofte ser på sine internasjonale aktiviteter som en del av (egen) faglig utvikling, og ikke som en del av en strategi for institusjonell internasjonalisering. Videre utgjør utdannings- og forskningssamarbeid parallelle løp som ikke ser ut til å ha gjensidig nytte av hverandre og

hvor effekten av student og forskerutveksling ikke føres tilbake til – og videre i – institusjonene.

Dette kapittelet redegjør for eksempler på velfungerende ordninger som det kan være aktuelt å bruke, ta utgangspunkt i og/eller utvide for å øke utdannings- og forskningssamarbeid med ABC-landene og sørge for at den blir målrettet og får langvarig gevinst.

4.2.1. Sør-Afrika programmet som modell

Sør-Afrika programmet består av to komponenter: et program som forvalter midler til studentutveksling og et program som støtter norsk-sørafrikansk forskningssamarbeid. Den delen som omfatter studentutveksling tilbyr norsk støtte til utvekslingsopphold i Norge over ett semester med tilsvarende norske studenter til Sør-Afrika. Norske studenter belaster ikke programmet. Som ledd i å sikre gjensidighet i kontakten, krever norske institusjoner at partnerinstitusjonen frafaller krav om studieavgifter for innkommende norske studenter. Tildeling av utdanningsstipend er knyttet til en forutsetning om etablert forskningskontakt. Forskningsprogrammet med Sør-Afrika tilbyr støtte til likeverdig forskningssamarbeid mellom en norsk og en sørafrikansk partner. Høy kvalitet er en forutsetning for å få tildelt midler. Finansiering, programstyre og programadministrasjonen kommer her fra begge land (for mer informasjon se vedlegg 6).

4.2.2. STINT programmet som modell

Sverige har gode erfaringer med et helhetlig program for utvikling av strategisk institusjonell kontakt, som inkluderer både utdanning og forskning. Den svenske STINT¹-ordningen er i utgangspunktet global, og har gitt god finansiering over lengre tid til partnerskapsprosjekter mellom toppmiljø i Sverige og toppmiljø i og en rekke land, først og fremst USA. Også Mexico og Brasil har vært inne i denne ordningen. Prosjektene utvikles med sikte på å etablere varig forsknings- og/eller utdanningssamarbeid, og har gitt svenske forskere og studenter varig tilgang til sterke fagmiljø i utlandet. Programmet forutsetter noe egenfinansiering fra partnerinstitusjoner i utlandet (for mer informasjon se vedlegg 7).

4.2.3. BILAT/Stimuleringsmidler

I perioden 2005-2007 har NFR gitt midler – gjennom den såkalte BILAT-ordningen – for å stimulere til økt bilateralt forskningssamarbeid med prioriterte land (jf. St.meld. nr. 20 (2004-2005)). Tiltaket har blitt godt mottatt av forskningsmiljøene, og 329 prosjekter er blitt igangsatt i perioden 2005-2007 (for mer informasjon se vedlegg 8). Hittil har ikke ABC-landene vært prioritert i BILAT-ordningen. Fra 2008 skal BILAT-ordningen bli omorganisert og knyttes til eksisterende forskningsprogrammer i NFR som såkalte stimuleringsmidler til internasjonalt samarbeid. Disse stimuleringsmidlene vil bli koblet til prioriterte satsningsområder, og er ment til å både initiere og styrke internasjonalt forskersamarbeid. Hvis det – slik det anbefales i Agenda-rapporten – etableres et eget Latin-Amerika program i NFR (antatt finansiert av Utenriksdepartementet) fra 2009, vil det være mulig å knytte egne stimuleringsmidler til dette programmet.

4.3. Strategisk kunnskapssamarbeid

Arbeidsgruppen mener det på sikt bør utvikles et strategisk kunnskapssamarbeid mellom Norge og ABC-landene. En slik satsning må bygge på tidligere brukte modeller, men må også være innovativt. Det er viktig å utbedre svakheter som er avdekket gjennom evalueringen av Kvalitetsreformen. Det bør også i større grad enn i tidligere programmer være en kobling

¹ STINT står for Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning

mellom utdanning og forskning. Arbeidsgruppen ser enkelte fordeler ved de ulike ordningene beskrevet i kapittel 4.2. Samtidig vil det gi samarbeidet med ABC-landene et helt annet løft når man samler de beste elementene fra disse samt videreutvikler nye dimensjoner i et helhetlig og strategisk kunnskapssamarbeid.

Agenda-rapporten anbefaler å opprette et utvekslingsprogram for studenter og forskere med en årlig kostnadsramme på 3-5 millioner. Arbeidsgruppen mener at elementer fra denne anbefalingen burde innarbeides i et strategisk kunnskapssamarbeid med ABC-landene. Arbeidsgruppen ser det som nødvendig å arbeide videre med hvordan man kan utvikle et program som ivaretar og videreutvikler student- og forskermobilitet, og samtidig sikrer institusjonenes kompetanseheving.

Et bredere anlagt kunnskapssamarbeid med ABC-landene kan inkludere tiltak som felles masterprogrammer, forskningssamarbeid om prioriterte temaer, utvikling av fagplaner og pedagogiske metoder, samt utveksling. På sikt burde dette finansieres forholdsvis likt av Norge og partnerlandet. I en innledningsfase må man imidlertid belage seg på å delfinansiere latinamerikansk deltakelse.

En slik satsning må utredes nærmere i samarbeid med SIU og NFR.

4.4. Profilering av Norge som kunnskapsnasjon

Norske universiteter har nylig vært på besøk til Latin-Amerika for å inngå avtaler med ledende latinamerikanske universiteter. Universitetene ble positivt overrasket over interessen for økt samarbeid med Norge. Samtidig er det klart at Norge som kunnskapsnasjon er lite kjent i Latin-Amerika. Utenfor sine hjemlige trakter ser latinamerikanske institusjoner gjerne etter samarbeid i USA, og dernest større land i Europa. Det er derfor nødvendig å promotere det norske utdannings- og forskningssystemets kvaliteter, og spesielt fremme de faglige områder der Norge står sterkt som miljøfag, helsefag, olje/energi og samfunnsfag. Profileringen av Norge som kunnskapsnasjon bør knyttes til profileringen av Norge som et egalitært velferdssamfunn med en sterk offentlig utdanningssektor.

Samtidig må informasjon rettet mot latinamerikanske studenter og forskere inneholde praktisk informasjon om opphold i Norge. Praktisk veiledning vil kunne være avgjørende for om utenlandske studenter og forskere er interessert i å reise til Norge på utveksling. For å få flere studenter og forskere fra ABC-landene til å ta en periode i Norge, må vi fremstå som et attraktivt alternativ, også når det gjelder formaliteter for innreise og opphold. Vi er i konkurranse med land og institusjoner som har satset mye og har ferdig attraktive ”pakkeopplegg”.

Det vil kunne være mulig å videreutvikle profileringskonseptet ”Study in Norway” ved at webinformasjon og publikasjoner blir oversatt til spansk og portugisisk og tilrettelagt for latinamerikanske brukere, samt at andre konkrete profileringstiltak iverksettes. Dette bør inkludere skreddersydd informasjon på engelsk, spansk og portugisisk om leveforhold og formaliteter med sikte på studie- eller forskeropphold i Norge.

En forutsetning for å profilere Norge som kunnskapsnasjon er at man har kjennskap til gode miljøer i ABC-landene. I Agenda-rapporten er det kartlagt hva slags Latin-Amerika kompetanse som eksisterer i Norge, og hvilke kontakter disse har i Latin-Amerika. Kartleggingen viser blant annet at flere av Sentrene for fremragende forskning har etablert kontakt med latinamerikanske miljøer. Dette er kontaktnettverk som bør utnyttes og utvides.

Kartleggingen er et godt utgangspunkt for å arrangere administrative konferanser og forskerkonferanser hvor norske og latinamerikanske deltakere får anledning til å møte hverandre og få innsikt i hverandres felt for om mulig å definere sammenfallende interesser og mulige samarbeidsområder.

4.5. Samarbeid med norsk næringsliv om "internships"

Norsk næringsliv har sterke interesser i latinamerikanske land, blant ABC-landene særlig i Chile og Brasil. Det vil derfor være nyttig å trekke næringslivet med i kunnskapssamarbeidet mellom ABC-landene og Norge. Utplussing av studenter i arbeidslivet er kanskje en av de mest direkte former for opplæring i språk og kultur som kan tilbys. I tillegg gir arbeidspraksis faglig utbytte i mer teknisk forstand. Norske studenter bør få muligheten til å utplussing i bedrifter i ABC-landene, og studenter fra ABC-landene i Norge. Opplæring av latinamerikanske studenter vil bidra til teknologioverføring og samtidig være en mulig rekrutteringskanal til norske bedrifter i ABC-landene. Eksempelvis kan et slikt program finansieres ved at bedrifter brukte av sine klimakvoter til å utdanne studenter fra ABC-landene. Universitet i Stavanger har et tilsvarende program som finansierer to studenter fra Madagaskar med slike midler.

4.6. Multilaterale prosesser og programmer

Bologna-prosessen, deltakelsen i EUs 6. og 7. rammeprogram for forskning og tilknytningen til EUs Lisboa-prosess står sentralt i internasjonalisering av norsk høyere utdanning og forskning. Norge deltar fullt i EUs rammeprogram for forskning og i Erasmus Mundus. Begge disse programmene involverer latinamerikanske partnere og hhv forskere og studenter fra Latin-Amerika. I tillegg er Norge partner i et ERA-nettverket som omfatter flere europeiske medlemsland og retter seg mot latinamerikanske institusjoner for forskningssamarbeid.

EU baserer sitt samarbeid med landene i Latin-Amerika på erfaringer gjort i det europeiske området. Utdanningsministrene i EU og Latin-Amerika søker nå å etablere et europeisk – latinamerikansk og karibisk område for høyere utdanning hvor modellene for utviklingen er hentet fra Bologna-prosessen.

Som ikke-medlemsland deltar ikke Norge i EUs politiske prosesser for å styrke samarbeidet med Latin-Amerika på kunnskapsområdet. Det er problematisk fordi velutviklede partnerskap er en forutsenning for tildeling av midler fra EUs rammeprogram og Erasmus Mundus. Hvis Norge skal hevde seg i den internasjonale konkurransen om EU midler er det nødvendig å styrke det bilaterale utdannings- og forskningssamarbeidet mellom Norge og Latin-Amerika. Slik sett er det nødvendig å supplere EUs politiske prosesser med egne samarbeidsavtaler.

Kommisjonen fremla i juli 2007 forslag til et nytt Erasmus Mundus-program for perioden 2009-2013. Forslaget innebærer en utvidelse av programmet til flere nivå (doktorgrad, lavere grad), og i tillegg til tidligere aksjoner innlemmes en bistandsrettet aksjon. Forslaget innebærer en tredobling av budsjettet i forhold til nåværende program. Endelig vedtak av et nytt Erasmus Mundus-program forventes først i andre halvdel 2008. Det er derfor ikke mulig for arbeidsgruppen å vurdere norsk samarbeid med Latin-Amerika innenfor Erasmus Mundus. Likeledes er det for tidlig å si noe om omfanget av samarbeid mellom norske og latinamerikanske miljøer under EUs 7. rammeprogram for forskning, men i 6. rammeprogram deltar Norge i prosjekter der også Chile og Brasil er partnere. Dette gjelder særlig innenfor temaer som mat, miljø og energi.

5. Tiltak

I dette kapittelet fremsettes forslag til konkrete tiltak i en Latin-Amerika-satsing, samt de økonomiske implikasjonene av tiltakene.

Arbeidsgruppen anser det som lite hensiktsmessig å inngå samarbeidsavtaler med ABC-landene uten at det følger med midler. Det vil kun gi en midlertidig symboleffekt, men på sikt være demotiverende. En satsing som skal gi resultater må bygges opp i flere trinn og det må settes av friske midler fra sentralt hold til samarbeidet over tid. Det som her foreslås er en minimumsløsning.

På kort sikt (2008) er det mulig å oppnå en positiv oppstartseffekt med relativt beskjedne midler (1,5 millioner). På mellomlang sikt (2009) må satsning følges opp med flere tiltak, noe som vil øke kostnaden (4,5 millioner). På lang sikt (fra 2010) vil det være behov for god finansiering over flere år (6 millioner per år) for å oppnå ambisjonen om varig utdannings- og forskningssamarbeid med ABC-landene. Tiltakene som er foreslått på mellomlang sikt kan videreføres helt eller delvis inn i det strategiske kunnskapssamarbeidet som er foreslått på lang sikt.

En Latin-Amerika- satsing i regi av Kunnskapsdepartementet må ses i sammenheng med internasjonale satsninger slik som EUs rammeprogram for forskning og Erasmus Mundus, samt et eventuelt Latin-Amerika-program finansiert av Utenriksdepartementet. Det vil her være gode muligheter for synergieffekter.

Tabell 1. Tiltak etter fagområde og tidshorisont

Tidshorisont	Utdanningssamarbeid	Forskningssamarbeid
Kort (2008)	Memorandums of Understanding Profilering av Norge som kunnskapsnasjon (0,5 mill) Kontaktkonferanse (1 mill)	
Mellomlang (2009)	Såkornmidler til partnerskap (2 mill) Hospiteringsordning for studenter Profilering av Norge som kunnskapsnasjon (0,5 mill)	Stimuleringsmidler til forskningssamarbeid (2 mill)
Lang (fra 2010)	Samarbeidsavtaler Strategisk kunnskapssamarbeid (6 mill) ²	Samarbeidsavtaler

² Må ses i sammenheng med det tidligere omtalte forskningsprogram i NFR om Latin-Amerika (antatt finansiert av Utenriksdepartementet).

5.1. Tiltak på kort sikt

A. Memorandum of Understanding (MoU)

Kostnad: i utgangspunktet minimal

En Memorandum of Understanding (MoU) er ikke i seg selv kostnadskrevende. MoU'er på utdannings- forskningsområdet kan brukes strategisk til å øke oppmerksomheten omkring Norge som kunnskapsnasjon, samt signalisere vilje til økt samarbeid med ABC-landene. En prosess som begynner med en MoU vil sikre et grundig forarbeid før man inngår en samarbeidsavtale.

- *Det utarbeides utkast til en MoU mellom Norge og hvert av ABC-landene. Det tas sikte på at statsråden kan undertegne en eller flere MoUer under sitt Latin-Amerika besøk i januar 2008.*

B. Hospiteringsordning for studenter

Kostnad: i utgangspunktet minimal

Dette er en ordning som tenkes finansiert av norsk og latinamerikansk næringsliv. Det bør lede til økt kontakt mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv vedrørende opparbeiding av Latin-Amerika kompetanse. Hvis det er interesse for ordningen regner vi med at næringslivet og utdanningsinstitusjonene på sikt selv vil administrere en slik ordning. Det må antas i en sonderende og utviklende fase å være ressurskrevende med drøftinger med ledende norske næringslivsaktører med sterke interesser i ABC-landene.

- *Spørsmålet om et mobilitetsprogram for studenter knyttet opp mot næringslivet tas opp med ledende norske næringslivsaktører med sterke interesser i ABC-landene.*

C. Kontaktkonferanse for forsknings- og utdanningsmiljøer

Kostnad: 1 million (engangsbeløp)

Departementet har gode erfaringer med å arrangere workshops på felles prioriterte områder med eksisterende samarbeidsland. En kontaktkonferanse med deltakelse fra norske og latinamerikanske utdannings- og forskningsmiljøer kan fungere som et utgangspunkt for å etablere kontakt mellom potensielle samarbeidspartnere. Departementet har også gode erfaringer – bl.a. fra statsrådets besøk i India i 2007 – med at representanter fra norsk utdannings- og forskningssektor møter sine utenlandske motparter. Slike konferanser kan knyttes opp mot inngåelse av en samarbeidsavtale.

- *I etterkant av statsrådets besøk til ABC-landene legges det opp til en kontaktkonferanse som inkluderer både forskere og administrativt personell på høyt nivå.*

D. Profilering av Norge som kunnskapsnasjon

Kostnad: 1 million (engangsbeløp – halvparten i 2008 og halvparten i 2009)

Norge er i dag relativt lite kjent i ABC-landene. Profilering av Norge som kunnskapsnasjon kan legge grunnlaget for norske utdannings- og forskningsmiljøer som ønsker innpass hos latinamerikanske institusjoner. I tillegg kan det få flere latinamerikanske studenter og forskere til å se Norge som en attraktiv kunnskapsdestinasjon. Norge har få språklige og kulturelle

bånd til ABC-landene, noe som vil kreve en innsats over tid for å få Norge til å fremstå som en attraktiv kunnskapsdestinasjon.

- *Det avsettes midler til å profilere Norge som student- og forskningsdestinasjon i ABC-landene, og norske institusjoner som attraktive samarbeidspartnere.*

5.2. Tiltak på mellomlang sikt

E. Stimuleringsmidler til forskningssamarbeid

Kostnad: 2 millioner (engangsbeløp)

Det er mulig å gi stimuleringsmidler til samarbeid med latinamerikanske forskningsmiljøer allerede i 2008 som kan administreres av NFR. Dette forutsetter friske midler fra Kunnskapsdepartementet som må øremerkes i tildelingsbrevet for 2008. En slik tidlig satsning vil kunne starte opp det internasjonale samarbeidet med en gang. Siden vi er såpass sent i 2007 vil denne ordningen sannsynligvis ikke kunne tre i kraft før i 2009. Ordningen legges til NFR som øremerker disse midlene til ABC-landene og de tematiske områdene beskrevet før.

- *Det gis stimuleringsmidler til forskningssamarbeid med ABC-landene.*

F. Såkornmidler til utvikling av partnerskap med latinamerikanske institusjoner

Kostnad: 2 millioner (engangsbeløp)

Såkornmidler vil kunne bidra til at norske universitets- og høyskolemiljøer kan etablere strategiske relasjoner med latinamerikanske partnere. Gjennom utviklede partnerskap kan det utløses midler fra eksterne finansieringsordninger som Erasmus Mundus. Tildelingen av såkornmidler kan legges til SIU som også administrerer en rekke andre internasjonale tiltak på utdanningsområdet. En slik såkornordning kan baseres på erfaringer fra andre vellykkede samarbeidsprogrammer, for eksempel det svenske STINT-programmet.

- *Det gis såkornmidler til å etablere kontakt/partnerskap med latinamerikanske utdanning institusjoner.*

5.3. Tiltak på lang sikt

G. Samarbeidsavtale

Kostnad: i utgangspunktet minimal

En avtale på myndighetsnivå vil utløse midler både nasjonalt her i Norge og i samarbeidslandet. En avtale legger grunnlag for, og støtter opp om, institusjoners og forskeres bilaterale samarbeid med ABC-landene. Verdien av en avtale avhenger av hvilke tiltak man knytter opp til den og med hvilke midler de eventuelt finansieres

- *Det utarbeides utkast til en samarbeidsavtale mellom Norge og ABC-landene.*

H. Strategisk kunnskapssamarbeid

Kostnad: 6 millioner per år

For å bygge opp robuste og varige relasjoner med kvalitetsinstitusjoner i ABC-landene må man forene de forskjellige tiltakene beskrevet tidligere i et strategisk kunnskapssamarbeid. En slik langsiktig satsing vil ha en synergieffekt med Latin-Amerika forskingsprogrammet foreslått i Agenda-rapporten.

Strategisk kunnskapssamarbeid med ABC-landene vil gi økt kvalitet på norsk utdanning og forskning gjennom varig samarbeid med latinamerikanske kvalitetsinstitusjoner. Det vil også bidra til gode fellesløsninger på globale utfordringer (miljø, klima, energi, helse og mat). Videre vil det føre til en helhetlig tilnærming til regionen, samt inspirasjon og motivasjon i fagmiljøene. En slik satsing vil i tillegg være et viktig bidrag til å øke synligheten av Norge som kunnskapsnasjon.

NFR og SIU er best posisjonert til å forvalte en slik satsing. På bakgrunn av tidligere vellykkede samarbeidsmodeller – slik som det svenske STINT-programmet og Sør-Afrika programmet – kan det utarbeides et helhetlig opplegg for å styrke Norges utdannings- og forskningssamarbeid med ABC-landene.

- *Det utarbeides forslag til et strategisk kunnskapssamarbeid med ABC-landene.*

6. Vedlegg

Vedlegg 1. Mandat for Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe

Arbeidsgruppen skal utrede hvordan departementet kan bidra til å styrke utdannings- og forskningssamarbeidet mellom Norge og Latin-Amerika. Dette skal utredes i forhold til tre hovedområder:

Myndighetssamarbeid

På kort sikt ønskes det en vurdering av hvordan Statsråden mest hensiktsmessig kan fungere som en døråpner og katalysator for norsk kunnskapspolitikk når han besøker regionen høsten 2007. Det er her ønskelig at arbeidsgruppen bidrar til Statsrådets program.

På lengre sikt ønskes det en vurdering av hvordan eksisterende kontakter kan videreutvikles, samt hvorvidt det er formålstjenelig å opprette nye kontakter og samarbeidsrelasjoner. Arbeidsgruppen skal også skissere en oversikt over mulige virkemidler (f.eks. rammeavtaler, nye stipendordninger, såkornmidler), og vurdere hvordan disse kan benyttes til å styrke utdannings- og forskningssamarbeidet mellom Norge og Latin-Amerika. I tillegg skal arbeidsgruppen vurdere hvordan utdannings- og forskningssamarbeid kan benyttes i bistands/utviklingsarbeid, der dette er aktuelt.

Institusjonssamarbeid

Det skal kartlegges hvilke mekanismer som kan utløse friske midler for institusjonene i Latin-Amerika (f.eks. institusjonsavtaler som medfører økt finansiering fra det offentlige). Videre er det ønskelig med en oversikt over hvilke fagmiljøer i Latin-Amerika som ønsker kontakt med norske fagmiljøer, hvilke fagmiljøer i Norge som ønsker kontakt med latinamerikanske fagmiljøer, samt hvilke av disse som eventuelt er komplementære.

Multilateralt samarbeid

Norsk kunnskapspolitikk i Latin-Amerika skal vurderes i forhold til multilaterale prosesser slik som UNESCO-samarbeidet, Bologna-samarbeidet, EU-samarbeidet, samt relevante multilaterale/regionale prosesser i Latin Amerika.

Avgrensning

Utdanningssamarbeid skal forstås som samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner.

Arbeidsgruppen skal vurdere norsk utdannings- og forskningssamarbeid i land der det allerede er etablert lovende samarbeidsrelasjoner, samt land hvor det fra politisk hold er signalisert interesse for samarbeid. Det er hensiktsmessig å begrense antall land som arbeidsgruppen skal vurdere. Hvilke land som skal inkluderes er ikke fastsatt, men departementet har i "Notat om valg av samarbeidsland" fremlagt forslag til en mulig landportefølje. Notatet er ment som et utgangspunkt for diskusjon. Endelig beslutning når det gjelder valg av samarbeidsland skal tas av arbeidsgruppen i fellesskap.

Arbeidsgruppens sammensetning

Arbeidsgruppen skal ledes av en representant fra AIK/Kunnskapsdepartementet. Arbeidsgruppen skal for øvrig bestå av representanter fra UH/Kunnskapsdepartementet, FO/Kunnskapsdepartementet, SIU og NFR. Arbeidsgruppen skal ha sekretariat i AIK/Kunnskapsdepartementet.

Fremdriftsplan

10. mai:	Arbeidsgruppen konstitueres.
15. juni:	Midtveisrapport fremlegges.
14. september:	Endelig rapport fremlegges.

Vedlegg 2. Den politiske og økonomiske situasjonen i Latin-Amerika

Latin-Amerika er her definert som landene mellom Rio Grande i nord og Cape Horn i sør, inkludert Karibia. Regionen har over 550 millioner innbyggere.

På 90-tallet gjennomførte nesten alle land i Latin-Amerika overgang til en mer standardisert versjon av markedsliberal økonomi og politikk. Privatisering er en sentral komponent i denne strategien. Landene integreres i den globale økonomien gjennom betydelige utenlandske investeringer, økt eksport og arbeidsmigrasjon som fører til at store beløp kanaliseres tilbake til alle lag av folket. Samtidig utvikles et regionalt samarbeid hvor frihandelsområdet MERCOSUR er ledende. De siste årene har årlig økonomisk vekst for hele regionen ligget på rundt 5 prosent. Brasil er verdens 10. største økonomi. Landet anses også for å være en av de nye, raskest fremvoksende markeds- og kunnskapsregioner i verden (BRICS). Land i Latin-Amerika er med få unntak mellominntektsland, og mange har en relativt stor og velutdannet middelklasse. Samtidig er sosial ulikhet og fattigdom en stor utfordring. I følge FN er Latin-Amerika fortsatt den regionen i verden hvor rikdommen er mest ujevnt fordelt.

I dag framstår statsapparatet i de fleste latinamerikanske land som styrket, og landene karakteriseres av større stabilitet enn på lenge. Fra begynnelsen av 1980-tallet har Latin-Amerika opplevd en gradvis konsolidering av demokratiet, og i dag har demokratisk valgte regimer inntatt regjeringskontorene i de aller fleste latinamerikanske land. Men de latinamerikanske stater representerer fortsatt ikke fullt integrerte demokratiske statssystemer med fullt utviklet markedsøkonomi på linje med europeisk land. Det er fortsatt et stykke igjen til etableringen av en selvstendig lovgivende og dømmende makt, i tillegg til et velfungerende byråkrati, som kan sikre borgernes basale rettigheter.

De store sosiale ulikheter skaper betraktelige utfordringer for demokratiet. En side ved dette, er at enkelte land preges av høy kriminalitet. Allikevel er det grunn til å tro at demokratiet har kommet for å bli i Latin-Amerika. Den politisk situasjonen er relativt stabil og i flere land er det kommet politiske partier til makten som har en sosial agenda. På et kontinent der sosiale rettigheter tradisjonelt tenderer til å bli dreid slik at de kommer allerede privilegerte til gode, koblet med en neoliberal økonomisk politikk, er en slik sosial agenda svært utfordrende.

Vedlegg 3. Høyere utdanning og forskning i Latin-Amerika

Latin-Amerika har lange tradisjoner innen høyere utdanning. Enkelte institusjoner trekker sin historie tilbake til kolonitiden, og den katolske kirke har bidratt til at det har eksistert både offentlige og private universiteter fra tidlig av. Universiteter i Latin-Amerika har hatt – og har fortsatt – et sterkt elitepreg. De siste 20 år har det vært rask kapasitetsøkning og differensiering av høyere utdanning i hele regionen, en vekst det først og fremst er privat sektor som har fanget opp og bidratt til. Spesielt utenfor selve universitetssektoren, innenfor kortere yrkesrettede utdanninger, kan private aktører ha full dominans.

Sektoren for høyere utdanning i ABC-landene ser ganske ulik ut. Både Argentina og Brasil har megasystemer med hhv 1,3 million³ og 3,5 millioner studenter. I Argentina begynner ca 40 prosent av årskullet i høyere utdanning. Chile ligger enda noe høyere, mens i Brasil er det ikke mer enn 17 prosent av ungdomskullene som begynner i høyere utdanning. Mens 80 prosent av Brasils studenter befinner seg i private institusjoner, er det mindre enn 15 prosent av de argentinske studentene som går der. I Chile er 30 prosent av studentene på offentlige universitet, resten befinner seg i privat sektor. Utenlandske universitetet har så langt bare i svært begrenset grad etablert seg i ABC-landene. De voldsomme sosiale forskjellene i samfunnet gjenspeiles også i det høyere utdanningssystemet. Det er et generelt problem at mange avslutter uten å ha avlagt eksamen. Typisk for hele regionen er at studenter fra lavere klasser befinner seg i kortere studieløp, på private institusjoner med deltidsansatte lærere.

Staten finansierer nesten all forskning i de tre ABC-landene. Som i resten av Latin-Amerika har universitetssystemene i liten grad utdannet doktorgradskandidater, og andel universitetslærere med doktorgrad er generelt sett lav. Her skiller Brasil seg ut som et land som både bruker forholdsvis langt mer på forskning, og som i mange år har satset på utdanning av doktorgradskandidater. Alle tre land har likevel universiteter som regnes med blant verdens beste, typisk er at det spesielt er gamle offentlige institusjoner som utmerker seg⁴.

Tradisjonelt var landene i Latin-Amerika vendt mot Europa. Dette endret seg fra 1930-tallet ettersom Europa etter hvert mistet sitt hegemoni, og USA overtok som viktigste samarbeidspartner. Kontakten med Europa har spesielt blitt revitalisert med avvikling av diktatur i Spania og Portugal, og landenes påfølgende inntreden i EU. Samarbeidet med alle EUs medlemsland har nå skutt fart, men i forhold til en erklært målsetning om å etablere et felles europeisk-latinamerikansk og karibisk område for høyere utdanning (EU-LAC Higher Education Area), må prosessen fortsatt kunne sies å være i sin begynnelse.

Verdensbanken er en sentral endringsagent i regionen. Innen høyere utdanning er det bl.a. satt i gang prosjekter som skal bidra til at landene trekker fordel av handel innen utdanning. Foreløpig er høyere utdanning likevel en beskjedne eksportartikkel, studentmobilitet går først og fremst ut. Latin-Amerika er den region som sender forholdsvis flest studenter til USA. Europa, spesielt Spania, Italia og Frankrike, har også et høyt antall latinamerikanske studenter. Antall latinamerikanske forskere som har gjesteopphold i utlandet vokser raskt.

Vedlegg 4. Norsk kontakt med Latin-Amerika

De fleste norske universiteter og en del høyskoler har per i dag samarbeidsavtaler med latinamerikanske institusjoner. Kartlegging viser at forskere fra universitets- og høyskolesektoren samt fra instituttsektoren samarbeider med kolleger i Latin-Amerika innenfor et bredt faglig spekter.

Oversikt over studentmobilitet viser at Statens Lånekasse i dag har registrert rundt 600 norske studenter i Latin-Amerika, mens det er registrert 185 studenter fra Latin-Amerika ved institusjoner i Norge. Av den siste gruppen er det 35 som finansierer oppholdet sitt gjennom

³ Alle tall er hentet fra Higher Education in Latin America – The International Dimension. Red: De Wit, Hans, Isabel Cristian Jaramillo, Joycelyn Gacel-Avila, Jane Knight. Verdensbanken 2005.

⁴ På Shanghai Jiaotong universitetets liste⁴ over de 500 beste "verdensuniversiteter" figurerer to universiteter fra Chile, ett fra Argentina og fem fra Brasil.

Kvoteordningen i Statens Lånekasse. I tillegg kommer Ph.D kandidater med annen finansiering.

Siden språk er en viktig nøkkel for å åpne nye dører, og stadig flere elever i Norge velger spansk, er det naturlig å anta at det i tiden som kommer vil bli mer nærliggende og enklere for flere norske studenter/forskere å orientere seg mot Latin-Amerika. Dette gjelder i dag ikke i like stor grad for samarbeid med Brasil, hvor portugisisk er arbeidsspråk.

UD og Norad har bl.a. gjennom NUFU-programmet etablert varige kontakter gjennom bidrag til kapasitets- og kompetansebygging, dette gjelder spesielt fattige land i Sentral-Amerika (Costa Rica, Guatemala, Nicaragua).

Det er for tidlig å si noe om norsk samarbeid med ABC-landene under EUs 7. rammeprogram for forskning og teknologisk utvikling da disse utlysningene så vidt har begynt, men i 6. rammeprogram deltar Norge i prosjekter der også Chile og Brasil er partnere. Dette gjelder særlig innenfor temaer som mat, miljø og energi. I tillegg medvirker Norge i EULANEST, som er et nettverk av fem europeiske land som ønsker å samarbeide med institusjoner i Latin-Amerika. Hensikten er å fremme forskningssamarbeid mellom partnerne.

Også EUs Erasmus Mundus-program har bidratt til noe nettverksbygging (Brasil, Argentina innen kystforvaltning). Kommisjonens forslag til nytt program fra 2009, vil om det bli vedtatt, kunne bidra til at kontakten utvides. Sammen med OECD/UNESCOs *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education* er dette viktige instrumenter/prosjekter som Norge må forholde seg til i utformingen av egne strategier. De europeiske utdannings- og forskningsministrene vedtok i mai 2007 en strategi for den globale dimensjonen av Bologna-prosessen. Målsetningen om et europeisk område for høyere utdanning innen 2010 fortsetter, men nå skal det arbeides med å finne fram til modeller for hvordan Europa skal samarbeide med land og områder i resten av verden.

Gjennom European University Association (EUA) er norske universitet indirekte involvert i et regionalt samarbeid for å støtte opp om EU-LAC prosessen for utvikling av et høyere utdanningsområde. Enkelte universitet deltar i europeiske universitetsnettverk med et særlig fokus på Latin-Amerika. Kvoteordningen, Lånekassens finansieringsordning for studenter fra utviklingsland omfatter en rekke land i Latin-Amerika, og fungerer i tilknytning til institusjonenes nettverk. Fra og med 2008/09 er Brasil som eneste ABC land inkludert i denne ordningen.

Samlet sett er det allerede etablert et visst kontaktnett mellom institusjoner og mellom forskere, noe som er en sentral forutsetning for videre utvikling av et bærekraftig samarbeid på kunnskapsområdet. Potensialet for gjensidig kunnskapsutveksling mellom Norge og ABC-landene er derfor stort. Det som mangler er en overordnet tilnærming, en strategi som kan gi føringer for hva Norge ønsker ut av samarbeidet med ABC-landene, og en styrking og videreutvikling av kontaktene. I de påfølgende kapitlene vil arbeidsgruppen fremlegge forslag til innholdet i en slik strategi.

Vedlegg 5. Forslag til avtale mellom Norge og Argentina

AGREEMENT ON SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL CO-OPERATION BETWEEN THE SECRETARIAT OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND PRODUCTIVE INNOVATION OF THE ARGENTINE REPUBLIC AND THE MINISTRY OF EDUCATION AND RESEARCH OF THE KINGDOM OF NORWAY

The Secretariat of Science, Technology and Productive Innovation of the Argentine Republic and the Ministry of Education and Research of the Kingdom of Norway,

Hereinafter referred to as the "Parties",

Wishing to develop scientific research.

Have agreed as follows:

Article 1

The Parties shall create favourable conditions to develop co-operation in the field ofin accordance with their competence and budgets and shall encourage co-operation in science and technology between the appropriate institutions of both countries on the basis of equality and mutual benefit.

Article 2

The purpose of this Agreement is to increase and develop relations between the scientific and technological communities of both countries, fostering the conditions for co-operation, *inter alia*, through the exchange of scientists within the framework of institutional projects in order to:

- a) encourage basic research,
- b) organize educational and basic research projects,
- c) design and implement research and development projects.

Article 3

a) The call for proposals within the framework of this Agreement shall be open to all relevant scientific-technological institutions. The Parties shall organize the submission of projects between the respective scientific-technological communities through the Secretariat of Science, Technology and Productive Innovation of the Argentine Republic, and.....

b) The forms of co-operation shall be the following:

- 1. development, on a joint or co-ordinated basis, of specific scientific-technological research and innovation projects.
- 2. exchange and training of experts, scientists and technicians, within the framework of joint co-operation projects.
- 3. the organization of conferences, seminars, training, specialization, courses for professional qualification and training.

4. use of equipment and facilities for the joint development of specific projects, under the terms and conditions agreed upon in each case.
5. exchange of scientific and technological information as well as on policies and management in that area.

Article 4

Projects will be selected in accordance with the quality standard procedures in force applied by the Parties. Preference will be given to projects for young researchers preparing their doctoral theses and will be finished under joint supervision.

Article 5

The financial consequences of the Agreement shall be assumed by the Parties taking into account that transportation and medical insurance costs of the researchers shall be paid by the sending Party, whereas subsistence costs will be borne by the receiving Party. Candidates must prove that the financing for their respective projects is guaranteed.

Article 6

Both Parties shall meet once a year, alternately in the Argentine Republic and in the Kingdom of Norway, in order to evaluate the status of the projects and of the Co-operation Programme.

Article 7

This Agreement shall enter into force on the date of its signature.

This Agreement shall be in force for five (5) years and shall be automatically renewed for an equal period, unless either Party notifies the other, at least six (6) months in advance, of its intention to terminate the Agreement.

Termination of this Agreement shall not affect the execution of projects in progress, unless otherwise agreed by the Parties.

Done at, on of of , in two original copies in English language, all texts being equally authentic.

For the Secretariat of Science,
Technology and Productive Innovation,
of the Argentine Republic

For the Ministry of Education and Research
of the Kingdom of Norway

Vedlegg 6. Sør-Afrika program

Studentutveksling mellom institusjoner i Norge og institusjoner i Sør-Afrika

Budsjett: 3 millioner /2 år

Formål: bidra til økt studentutveksling mellom Norge og Sør-Afrika.

Søker: Norsk institusjon på basis av avtale med institusjon i Sør-Afrika

Støtteberettiget aktivitet: Stipend til studenter fra Sør-Afrika

Det gis støtte til utvekslingsopphold i Norge på ett semester, med kr. 8000/mnd pluss reise. Norske institusjoner krever til gjengjeld at partnerinstitusjonen frafaller krav om studieavgifter for innkommende norske studenter.

I tildelingen legges det vekt på:

- Institusjonene har signert institusjonsavtaler og avtaler mellom fakulteter og/eller avtaler om utveksling av stab og studenter
- Institusjonene kan dokumentere forskningssamarbeid og/eller studentutveksling fra ulike fakultet over lengre tid
- Institusjoner har en plan for å møte kriteriet om å sende et tilsvarende antall studenter som de mottar til sin samarbeidspartner i Sør-Afrika

I løpet av to år har 56 sørafrikanske studenter fått tildelt slik støtte.

Forskningssamarbeid mellom norske og sørafrikanske partnere

Samarbeid med et land som har en velutviklet forskningssektor. Utlysning av midler til likeverdig forskningssamarbeid mellom en norsk og partner fra landet i Sør. Bred konkurranse først og fremst på kvalitet. Finansiering, programstyre og programadministrasjon fra begge land.

Vedlegg 7. STINT – Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, Sverige.

Programmet som ble etablert i 1996 består av flere tiltak. Det som er av spesiell interesse i denne sammenhengen er de såkalte "Institutional Grants".

STINT omfatter alle land og alle fag. Blant de land som har vært prioritert er Brazil og Mexico. I programmets levetid har det vært 23 prosjekt med institusjoner i Latin-Amerika.

Målsetning: styrke svensk utdanning og forskning gjennom internasjonalt samarbeid og utveksling samt oppmuntre til nye samarbeidsmønstre. Det ideelle prosjektet inneholder aktiviteter som omfatter både høyere utdanning og forskning. Det gis midler også til prosjekter som omfatter bare forskning. Prosjekter som omfatter bare et fåtall individer prioriteres ikke.

Prosjektene skal være institusjonelt basert og omfatte personer på ulike nivå med ulike oppgaver (seniorforskere, akademiske lærere, postdocs, doktorander). Prosjektlederne har stor frihet til å identifisere ulike samarbeidsformer for ulike faser av prosjektet. Midlene skal støtte opp under samarbeid med framstående institusjoner. Et prosjekt kan omfatte mer enn en svensk part og en utenlandsk part; en institusjon i hvert land er likevel hovedansvarlig.

STINT har vært spesielt (i verden) i at det har gitt god finansiering over lengre tid med base i institusjonen heller enn å bevege seg fra prosjekt til prosjekt. Dette har bidratt til å utvikle relasjoner som er varige. Prosjektene kan vare inntil fire år, med en finansiering på inntil 4 millioner SEK. Finansieringen har over tid blitt justert noe ned, men er fortsatt god. Samarbeidet skal først og fremst dreie seg om personutveksling, dvs. kortere eller lengre besøk ved den utenlandske partnerinstitusjonen.

Midlene har oftest gått til forskningssamarbeid og forskerutveksling. Et mindre antall prosjekt har gått til høyere utdanning, undervisning og læring har inngått i prosjektet. Gjesteforskere har blitt brukt som veiledere og har undervist. Felleskurs har blitt utviklet, og det er arrangert sommerskoler.

Midlene kan ikke brukes til lønnsmidler eller til innkjøp av vitenskapelig utstyr. Midlene kan brukes til å dekke merkostnader for utveksling, dvs. for utenlandske deltakere som besøker svensk partner, og svensk deltaker som besøker utenlandsk institusjon. Seminar, konferanser, sommerskoler med mer som arrangeres i direkte tilknytning til samarbeidet kan også finansieres.

Det er en forutsetning at deltakerne har nasjonal virksomhet finansiert fra en annen kilde. Denne egenfinansieringen kan ta form av arbeidsinnsats, disposisjon over laboratoriefasiliteter eller annet. I prinsipp går alt an.

I evalueringen (2004) av STINT heter det:

”Overall, we judge the programme to have been successful. It has generated high volumes of cooperative activities which could not have been funded from other sources and Swedish participants have derived real benefits. These include:

- Access to leading researchers
- Access to new networks in the partner country, and beyond
- Increases in the resources available to Swedish research through, for example, partner supervision of Swedish post graduate students
- In a few cases, leveraging funds from the partner country
- Access to special environments for experimental purpose
- Student exposure to foreign lecturers and researchers
- Joint development of new courses
- Adoption of learning techniques and materials developed by the foreign partner

I tillegg mener man programmet har mulighet til bl.a. å styrke:

- pensumsutvikling: Hva skal læres, hvorfor, hvordan og hvordan kan man måle resultatet
- styrke studentenes kompetanse for arbeidsliv og deres entreprenør-kunnskap
- forbedre kontakten mellom utdanning og forskning gjennom pensum

Vedlegg 8. BILAT

Internasjonalt forskningssamarbeid skjer i mange og ulike former, både i form av enkeltprosjekter med deltakere fra ulike land og i regi av internasjonale samarbeidsorganisasjoner. I tillegg pågår ulike former for bilateralt forskningssamarbeid. Dette pågår delvis i regi av formelle avtaler, men størstedelen av slikt samarbeid er imidlertid i liten grad knyttet til formelle avtaleverk.

NFR har satt av egne midler – den såkalte BILAT-ordningen – for å stimulere til økt bilateralt forskningssamarbeid. Dette er primært rettet mot utvalgte land. USA, Canada, Japan og Kina er prioritert, men samarbeid overfor andre land kan også støttes.

NFRs støtte til bilateralt samarbeid skjer primært i form av støtte til stimuleringstiltak og incentiver til forskningsprosjekter og et særskilt mobilitetsprogram overfor Nord-Amerika.

Stimuleringsmidlene skal være et incitament til å etablere forskningssamarbeid, men kan ikke finansiere regulære prosjektkostnader over flere år. Støtte til slike prosjekter må søkes via NFRs regulære programmer og aktiviteter.

Målet med BILAT har vært å stimulere til etablering av nytt forskningssamarbeid med Nord-Amerika, Kina, Japan, og i 2007 også Russland (innenfor nordområdesatsingen). Tiltaket har blitt godt mottatt av forskningsmiljøene, og 329 prosjekter har blitt igangsatt i perioden 2005-2007.

Tilbakemeldinger tyder på at disse midlene har vært strategisk viktige for noen institusjoner, spesielt noen av universitetene og kanskje særlig NTNU.

BILAT kan og skal i større grad brukes for å profilere NFRs satsinger – for å skaffe NFR mer oppmerksomhet knyttet til målet om økt internasjonalt samarbeid og tema man ønsker å profilere. BILAT innebærer spesielt en mulighet til å profilere satsinger ved lav eller ingen budsjettvekst. Å åpne opp for nye geografiske områder, som Latin-Amerika, eller mer spesifikt ABC-landene er absolutt en mulighet. En intern evaluering med konsekvenser for budsjettet 2008 og fremover er i gang.

Erfaringen med BILAT viser at man må støtte til større og tyngre samarbeid, og følge opp de initierte samarbeidene. Man bør også designe virkemidler som treffer bedrifter bedre. Særlig for Latin-Amerika og ABC-landenes fokus vil dette være viktig, siden dette er et nytt satsingsområde fra Regjeringen som ikke fra før har tunge land-til-land avtaler.